

Правові аспекти судової інженерно-екологічної експертизи воєнних злочинів проти довкілля

Ігор Крайнов

доктор технічних наук, професор, заслужений діяч науки та техніки України, головний науковий співробітник лабораторії інженерно-технічних досліджень, Національний науковий центр «Інститут судових експертиз ім. Засл. проф. М. С. Бокаріуса» Міністерства юстиції України, м. Харків, Україна, e-mail: iec2001@ukr.net

Володимир Сабадаш

кандидат технічних наук, доцент, головний судовий експерт лабораторії інженерно-технічних досліджень, Національний науковий центр «Інститут судових експертиз ім. Засл. проф. М. С. Бокаріуса» Міністерства юстиції України, м. Харків, Україна, e-mail: sabadash.v60@gmail.com

Костянтин Чернігівський

судовий експерт лабораторії інженерно-технічних досліджень, Національний науковий центр «Інститут судових експертиз ім. Засл. проф. М. С. Бокаріуса» Міністерства юстиції України, м. Харків, Україна

Досліджено, що порядки призначення, проведення та складання висновку судової інженерно-екологічної експертизи воєнних злочинів проти довкілля і їх зміст повинні одночасно відповідати вимогам певних положень національного та міжнародного кримінального й екологічного права. У цьому разі висновок експерта може стати доказом у національних і міжнародних судах за кримінальними справами воєнних злочинів проти довкілля.

Ключові слова: експертиза; довкілля; воєнний злочин; кримінальне право; екологічне право.

Legal Aspects Related to Forensic Environmental Engineering Examination of Military Crimes Against the Environment

Ihor Krainov, Volodymyr Sabadash, Kostyantyn Chernihivskiy

The paper points out that the order of the appointment, conduct, and conclusion compilation of a forensic environmental engineering examination of military crimes against the environment as well as their content should simultaneously meet the requirements of certain provisions of national and international criminal and environmental law. In such a situation, the expert's opinion may be evidence in the national and international criminal courts of military crimes against the environment.

Keywords: forensic examination; environment; military crime; criminal law; environmental law.

Широкомасштабна агресія РФ проти України призвела до свідомого негативного впливу на довкілля, який за своїм змістом і наслідками, безумовно, можна кваліфікувати як воєнний

злочин проти довкілля (далі — ВЗД) і який підпадає під спеціальну юрисдикцію Міжнародного кримінального суду (далі — МКС) [1]. У цьому разі такі дії слід кваліфікувати як ВЗД

за національним кримінальним законодавством, а за Міжнародним гуманітарним правом (далі — МГП) — як нанесення шкоди природному середовищу методами й засобами ведення війни. Безумовно, ведення війни забороненими методами та засобами є воєнним злочином проти природного середовища. За такого «екологічного» підходу до кваліфікації воєнних дій «довкілля» і «природне середовище» є синонімами.

У таких випадках національні правоохоронні органи здійснюють кримінальне провадження за ст. 438 «Воєнні злочини» і 441 «Екоцид» Кримінального кодексу України [2], у процесі якого найчастіше призначають судову інженерно-екологічну експертизу (далі — СІЕЕ).

З урахуванням викладеного вище, у МГП такі воєнні злочинні дії та їх наслідки відповідають диспозиціям ст. 54 «Захист об'єктів, необхідних для виживання цивільного населення», 55 «Захист природного середовища» і 56 «Захист установок і споруд, що містять небезпечні сили» Додаткового протоколу до Женевських конвенцій від 12 серпня 1949 року, що стосується захисту жертв міжнародних збройних конфліктів (Протокол I), від 8 червня 1977 року [3] і ст. 8 «Воєнні злочини» Римського статуту (далі — РС) МКС [1]. У цьому разі обов'язково призначають СІЕЕ.

Отже, особливістю кримінального провадження щодо воєнного злочину військових рф проти довкілля є його міжнародний характер. Саме тому незважаючи на те, що кримінальне провадження відкривають за Кримі-

нальним процесуальним кодексом України [4], досудове розслідування за фактом ВЗД проводять з урахуванням одночасно національного кримінального законодавства, МГП і РС МКС.

У разі фіксування негативного впливу бойових дій на довкілля та порушення кримінального провадження за цими фактами зазвичай призначають СІЕЕ ВЗД. Основні завдання СІЕЕ ВЗД:

- усебічне вивчення та аналіз усіх обставин ВЗД;
- дослідження еколого-соціальних наслідків цієї події;
- визначення змісту й обсягів руйнування цілісної екосистеми та ступеня негативних змін умов існування і життєдіяльності цивільного населення;
- визначення можливості настання екологічної катастрофи, яка призведе до надзвичайної екологічної ситуації, та окреслення її меж.

У такому випадку висновок СІЕЕ повинен стати доказом злочинної екологічної діяльності військового та політичного керівництва рф і надати змогу передати матеріали відповідного кримінального провадження до юрисдикції міжнародних судів, передусім МКС.

Для досягнення цієї мети необхідно, щоб призначення, проведення досліджень і безпосередньо висновок СІЕЕ, безумовно, відповідали вимогам національних нормативно-правових актів судово-експертного, кримінального й екологічного права, європейського екологічного права, до якого

належать ратифіковані Україною міжнародні екологічні конвенції та договори, а також положенням МГП і статтям РС МКС.

Міжнародна ефективність СІЕЕ ВЗД може бути обумовлена тільки одночасною відповідністю її висновку особливостям слідчої і судової національної та міжнародної практик розслідування й судового розгляду міжнародних воєнних злочинів.

На нашу думку, СІЕЕ ВЗД одночасно належить до екологічної та кримінальної галузей національного й міжнародного права, а також до МГП. У цьому контексті юрисдикція визначає, що розглядати справу можуть національні та міжнародні суди у відповідному процесуальному порядку, залежно від того, де таку експертизу застосовують. Саме тому ознаками СІЕЕ ВЗД є порядки призначення, проведення, отримання висновку та використання результатів експертизи. Ці порядки повною мірою повинні відповідати національному й міжнародному процесуальному законодавствам. Підстави й умови призначення СІЕЕ ВЗД, принципи оцінювання й використання висновку (як джерела доказів у справі) повинні відповідати національним і міжнародним правовим (юридичним) нормам.

У зв'язку із цим об'єктом СІЕЕ ВЗД є матеріальні й матеріалізовані джерела інформації. Ці джерела містять фактичні дані про обставини надзвичайної екологічної ситуації, яка виникла або могла виникнути внаслідок настання екологічної катастрофи. Своєю чергою екологічна катастрофа є наслідком воєнних дій, які зав-

дають шкоди довкіллю (природному середовищу). У такому разі ці дії класифікують як ВЗД (природного середовища) — відповідно до диспозиції певних статей національного кримінального законодавства та МГП.

Предметом СІЕЕ ВЗД є сукупність фактичних даних про обставини виникнення або можливості виникнення надзвичайної екологічної ситуації внаслідок настання екологічної катастрофи, спричиненої наслідками ВЗД, за умови наведеної вище кваліфікації злочину як воєнного.

У разі виконання викладеного вище, висновок експерта може бути оцінений як доказ одночасно в національному суді та МКС.

Отже, СІЕЕ ВЗД — це процесуальна дія, яка полягає у проведенні експертом певного виду досліджень, на підставі яких він складає висновок з метою визначити обставини, що підлягають доказуванню в конкретній кримінальній справі юрисдикції міжнародних судів.

Ще однією особливістю СІЕЕ ВЗД є те, що вона, як вже зазначено, одночасно має відповідати положенням міжнародного й національного права, незважаючи на всі юридичні колізії, що виникають через їх певну неузгодженість.

Сьогодні, попри викладене вище, щодо правових аспектів призначення, проведення та отримання висновку СІЕЕ ВЗД, дуже важливим питанням є розроблення загальних теоретичних основ цього підвиду судової експертизи, оскільки розроблення методології, методик і методів експертного вивчення, аналізування та оцінювання

матеріальних наслідків ВЗД повинне ґрунтуватися на ґносеологічних засадах криміналістичного й екологічного права (наприклад, таких, як криміналістичне вчення про зв'язки взаємодії).

Із цією метою в Національному науковому центрі «Інститут судових

експертиз ім. Засл. проф. М. С. Бокаріуса» проводять наукові розробки методологічних і методичних засад призначення та проведення СІЕЕ ВЗД загального наукового та конкретно-практичного характеру (термін завершення — 2025 р.).

Перелік джерел посилання

1. Римський статут міжнародного кримінального суду : ратифік. із заяв. Законом України від 21.08.2024 р. № 3903-IX (зі змін. та допов.). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_588#Text (дата звернення: 07.04.2025).
2. Кримінальний кодекс України від 05.04.2001 р. № 2341-III (зі змін. та допов.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text> (дата звернення: 07.04.2025).
3. Додатковий протокол до Женевських конвенцій від 12 серпня 1949 року, що стосується захисту жертв міжнародних збройних конфліктів (Протокол I), від 8 червня 1977 року : ратифік. із заяв. Указом Президії ВР УРСР від 18.08.1889 р. № 7960-XI (зі змін. та допов.). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_199#Text (дата звернення: 07.04.2025).
4. Кримінальний процесуальний кодекс України від 13.04.2012 р. № 4651-VI (зі змін. та допов.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text> (дата звернення: 07.04.2025).